

NARCISA FREIXAS. L'OBRA PIANÍSTICA

ESTER VELA LÓPEZ

Conservatori Municipal de Música de Barcelona

RESUM

Narcisa Freixas i Cruells (Sabadell, 1859 - Barcelona, 1926) va ser una pedagoga i compositora catalana fundadora de l'entitat Cultura Musical Popular. Guardonada amb diferents premis, el 1904 va esdevenir la primera dona compositora a ser programada per l'Orfeó Català al Palau de la Música. El Ministerio de Instrucción Pública va declarar les seves obres d'utilitat per a l'ensenyament el 1919 «per la seva puresa melòdica, la seva senzillesa i el seu valor educatiu». Actualment, encara es coneixen algunes de les *Cançons per a infants*, però les seves composicions pianístiques han estat oblidades i mai no se n'ha fet un estudi ni enregistrament. Revisar aquest llegat és l'objecte d'aquest article.

PARAULES CLAU: Narcisa Freixas i Cruells (1859-1926), Sabadell, música, piano, pedagogia, segles XIX i XX, Renaixença, Catalunya, Cultura Musical Popular, anàlisi musical, biografia.

NARCISA FREIXAS AND HER WORKS FOR PIANO

ABSTRACT

Narcisa Freixas i Cruells (Sabadell, 1859 - Barcelona, 1926) was a Catalan musician and composer and the founder of the Cultura Musical Popular school of music. The winner of various prizes, in 1904 she became the first female composer to be performed by the Orfeó Català at the Palau de la Música Catalana. The Spanish Ministry for Public Instruction declared her works to be of didactic utility in 1919 "thanks to their melodic purity, simplicity and educational value". Some of her *Cançons per a infants* (Children's Songs) are still familiar at present but her piano compositions have been forgotten and no studies or recordings have ever been made of them. In this paper a review is made of her piano legacy.

KEYWORDS: Narcisa Freixas i Cruells (1859-1926), Sabadell, music, piano, education, 19th and 20th centuries, *Renaixença*, Catalonia, Cultura Musical Popular, musical analysis, biography.

INTRODUCCIÓ

Narcisa Freixas i Cruells, nascuda a Sabadell (1859-1926), compositora de quasi dues-centes obres, pedagoga i fundadora de l'entitat Cultura Musical Popular, va ser una dona d'empenta, treballadora i tenaç que lluità per la difusió de l'ensenyament musical a totes les classes socials i per l'ús de la música com a eina de millora de la societat.

Gaudí d'un ampli reconeixement en vida, però, amb el pas dels anys, la seva obra va caure en l'oblit quasi absolut. Encara avui en dia no hi ha cap enregistrament ni estudi de la seva música pianística. Personalment, no vaig conèixer les peces per a piano fins a l'any 2012, quan vaig iniciar el treball d'investigació i de difusió que des de llavors continuo, i les vaig interpretar en concerts i en vaig impulsar la nova edició de les partitures (Ed. Boileau), que ja té deu volums publicats.

L'efemèride del 160è aniversari del seu naixement, que s'esdevé el 2019, ens convida a recordar qui era i què va fer Narcisa Freixas i revisar-ne el llegat.

PRIMERES COMPOSICIONS DE JOVENTUT I UN LLARG PARÈNTESI

Nascuda a Sabadell el 15 de desembre del 1859, en una època on només un 9% de les dones sabien llegir i escriure,¹ la petita Narcisa, segona de les quatre filles (Elvira, Narcisa, Cecília i Matilde)² de l'escriptor, pedagog, periodista i polític republicà, Pere Freixas i Sabater i d'Elvira Cruells i Ristol, rebé una educació sòlida.

La seva primera infància va estar marcada per l'exili a França arran de la participació del seu pare, president del Comitè Regional Federal del Partit Republicà a Catalunya, en conspiracions polítiques.³ La forta personalitat de Pere Freixas va marcar les vivències de la família i la trajectòria posterior de la Narcisa, la vocació per l'ensenyament, el foment constant de l'estudi i del treball i un catalanisme d'arrel, que ja procedia de l'avi, que va ser un dels herois de la batalla del Bruc.

Durant l'adolescència, ja a Barcelona,⁴ feu estudis de piano i solfeig amb Joan Baptista Pujol (1862-1938), creador de l'escola pianística de Barcelona i professor, entre d'altres, d'Enric Granados, Isaac Albéniz i Ricard Viñas.

1. Narciso de GABRIEL FERNÁNDEZ, «Alfabetización, semialfabetización y analfabetismo en España (1860-1991)», *Revista Complutense de Educación*, 8, 1 (1997), p. 199-232.

2. En aquest ordre consten a l'esquela de la seva mare, a *La Vanguardia* de l'1 de desembre de 1898.

3. Pedro FREIXAS Y SABATER, «Biog», a *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, vol. 24, 1924.

4. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 12.

FIGURA 1. Retrat de la compositora Narcisa Freixas, per Lluïsa Vidal (ca. 1914), sanguina sobre paper. 50,1 × 44,4 cm. Col·lecció del MNAC, <<https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/retrat-de-la-compositora-narcisa-freixas/lluïsa-vidal/011680-d>> (consulta: 30 desembre 2018).

La primera composició que tingué repercussió pública fou la sardana *La festa de Roses*, la partitura de la qual està perduda i que, segons referències,⁵ la Cobla de Torroella de Montgrí va interpretar a Castelló d'Empúries l'any 1877.

El 1879 la revista *La Bordadora*⁶ li edita el fragment característic *Non-non*. Estrena també la marxa solemne *Corpus*,⁷ que «llarg temps tocà la Banda municipal en les processons d'aquesta lluminosa festivitats».⁸

El mateix any 1879, estrena al Teatre Romea *La festa de l'ermita*, «fantasia descriptiva musical». El diari *La Publicidad*⁹ ressenya l'èxit de la composició, que s'interpretà en un homenatge al governador civil de Barcelona Don Medín Sabater, que va obligar a repetir la peça:

5. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 12.

6. «Regalo a las Sras. Abonadas», *La Bordadora* (25 febrer 1879).

7. Se n'ha conservat una versió per a piano a la Biblioteca de Catalunya, publicada a l'*Album de la Ilustración Musical*, 57 (30 maig 1890), i signada amb el seu nom a la inversa: ASICRAN SAXIERF.

8. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 13.

9. «Espectáculos». *La Publicidad* (27 abril 1879).

La nueva fantasía para orquesta, que había sido notablemente aumentada, original de la distinguida profesora señorita doña Narcisa Freixas y titulada *La festa de la ermita* obtuvo muchos aplausos, que obligaron a repetirla, porque en verdad resalta en ella excelente melodía, conducido bajo un ritmo acertado, unido todo ello a una armonización que la resalta doblemente, por cuyas razones es de esperar que no sea dicho trabajo el último que nos hará oír la señorita Freixas.

El 25 de març del 1880¹⁰ es casa a l'església de Sant Miquel de Barcelona (la basílica de la Mercè) amb el metge Miquel Petit i Pons (Sant Feliu de Codines, 1853 - Barcelona, † 16-1-1927). Procedent d'una saga de metges, dirigia un consultori, Centro Médico-Homeopático, al núm. 72 del carrer de Manso de Barcelona.¹¹ La jove parella va anar a viure al carrer del Carme, núm. 18.

Inicia així una etapa allunyada de l'activitat pública i fa el que s'esperava d'una dona casada: ocupar-se de la vida domèstica i dels tres fills.

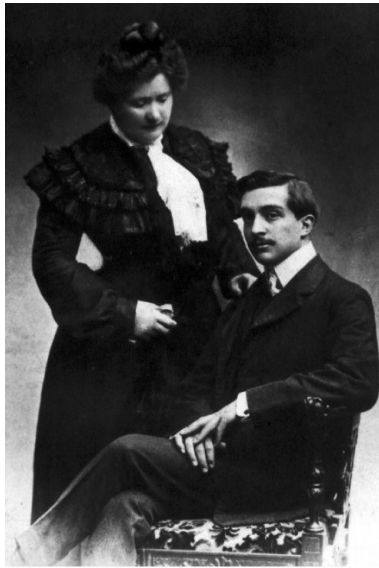

FIGURA 2. Narcisa Freixas i el seu espòs, Miquel Petit. Lluís SUBIRANA, «Evocació de Narcisa Freixas», *Quadern de les Idees, les Arts i les Lletres*, Sabadell, 172 (2009), p. 34.

La primera filla, Elvira (2-2-1881 - † 25-12-1881) va morir abans de fer un any. El nen, Josep Maria (28-10-1884 - † 7-6-1958), seguiria la saga familiar de

10. *Llibre de matrimonis. 1880*, Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Registre Civil de Barcelona.

11. *La Renaixença - Diari de Catalunya* (15 setembre 1897).

metges. A ell es deu la iniciativa de l'erecció del Pavelló del Càncer, a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.¹² Va impulsar la creació del recull de partitures pòstum *Obres de Narcisa Freixas*, el 1928, i va crear en memòria de la seva mare la Llar Infantil Narcisa Freixas, que acollia nens amb paràlisi infantil.

De Matilde¹³ (ca. 1893 - † 13-9-1898), la darrera, tenim notícia que emmalal·tí, la qual cosa propicià el trasllat de la família a la Garriga, on hi havia el balneari Blancafort, de gran fama per les aigües i on s'allotjaven personalitats de l'època com Verdguer, Eugeni d'Ors o Prat de la Riba.

Des de mitjans s. XIX, el balneari es va fer més popular a causa de diversos factors relacionats amb els nous valors socials, ideològics i econòmics de l'època: l'aparició de la burgesia, la popularització de les idees higienistes en les quals es valoraven els espais naturals, l'interès per les aigües termals com a element medicinal, la millora dels mitjans de transport i la popularització de l'estiueig entre les classes adinerades.¹⁴

Durant aquests primers anys de matrimoni feu estudis de pintura amb Modest Urgell (1839-1919) i d'escultura amb Torquat Tasso (1855-1935).

FIGURA 3. *Paisatge*, quadre a l'oli pintat per Narcisa Freixas. Arce Subastas. Subhasta feta el 7 i 8 de novembre de 2017, <<https://www.arcesubastas.com/es/lote/0717-1263-1263/1178-13288-narcisa-freixas-i-cruells-1859-1926>> [consulta: 19 desembre 2018].

12. «Necrològica», *La Vanguardia* (7 juny 1958).

13. No hem trobat la data de naixement, però per l'acta de defunció sabem que va néixer a Sant Gervasi de Cassoles i que tenia cinc anys el 1898.

14. HOTEL BLANCAFORT, SPA TERMAL, «La nostra història», <<http://hotelblancafort.com/ca/nostre-historia>> (consulta: 19 desembre 2018).

UNA GRAN DESGRÀCIA I LA MÚSICA COM A GUARIMENT DE L'ÀNIMA

La mort del seu pare el 1897 i, sobretot, de la seva filla Matilde, que morí a la Garriga el 1898,¹⁵ esdevindrà determinant com a clausura d'aquesta etapa de reclusió voluntària. Va propiciar, com ella mateixa va afirmar, un canvi essencial en la seva manera d'encarar la música i va ser determinant en la seva vocació de servei als infants i de renovació pedagògica: «Cuando murió su hija fue cuando Narcisa Freixas inició su obra. “Para no enloquecer”, decía».¹⁶

Comença una nova etapa de la seva vida, amb gran activitat pública.

El 1900 publica un recull de *Cançons catalanes*, originals, amb lletra dels poetes Jacint Verdaguer (1845-1902), Josep Martí Folguera (1850-1929), Apelles Mestres (1854-1936), Àngel Montanya (pseudònim de Pompeu Crehuet 1881-1941), Eveli Dòria (1862-1921), Mn. Jaume Collell (1846-1932), Artur Masriera (1860-1929) i Rafael Nogueras i Oller (1880-1949).

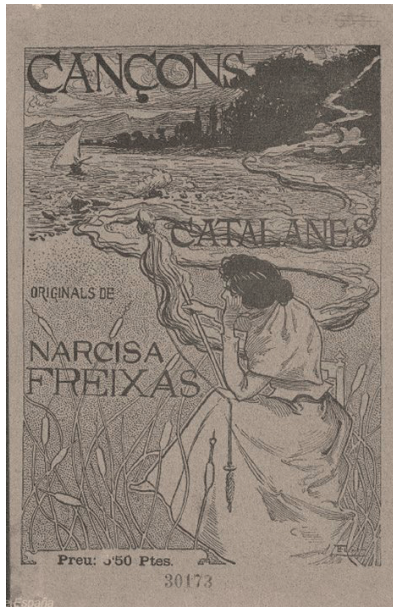

FIGURA 4. *Cançons catalanes*, edició de 1900, il·lustració de P. Torné Esquiús.

15. L'esquela de Matilde Petit i Freixas apareix al diari la *La Publicidad*, el 13 de setembre del 1898.

16. Margarita NELKEN, «El alma pura de Narcisa Freixas», *Blanco y Negro* (1929), p. 95.

Es van interpretar en públic en concerts i van tenir una àmplia difusió, tant és així que van propiciar que l'any 1904 Narcisa Freixas assolís la fita de ser la primera dona compositora programada en un concert per l'Orfeó Català.

Hemos de enaltecer por lo tanto al hecho singular de que entre los estrenos que para el concierto del domingo tiene anunciado el «Orfeó Català», figuran dos composiciones de doña Narcisa Freixas, autora de la sentida colección da canciones catalanas que conoce de sobras todo amante de la buena música.

El caso, para el feminismo barcelonés, lleva en sí cierta trascendencia. Es la primera mujer que figura, como autora, en el programa de tan laureada e importante entidad artística.¹⁷

Enric Granados les elogià en diferents ocasions:

Trobo en les sebas cançons un verdader sabor popular; son poéticas y molt ben sentidas las crech dignes de figurar en les colleccions dels nostres cants mes clásics de nostra terra. Algunes d'elles y sobre tot la «Festa Major» sento que no siguin meves.¹⁸

La vostra música es música natural, es filla de l'inspiració, no dels tractats. Vos teniu un dó que Déu vos ha concedit; gardeulo y no vos aparteu del camí emprés. Les vostres cansons són Catalanes com la mateixa lletra y les heu fetes per exaltació de la paraula com deya el nostre eminent Pedrell. Vostre afectíssim, Enric Granados. Barcelona, 30 de novembre de 1905.¹⁹

L'aparició de les seves obres més difoses es fa esperar poc: les *Cançons per a infants*,²⁰ la primera sèrie premiada a la Festa de la Música Catalana del 1905,²¹ organitzada per l'Orfeó Català, amb poemes de Rafael Nogueras i Oller, Francesc Sitjà i Pineda, Dolors Monserdà (1845-1919) i Francesc Tomàs Estruch (1862-1908).

La segona sèrie de *Cançons per a infants* fou guardonada als Jocs Florals de Girona del 1908. Els autors dels poemes són tres dels anomenats anteriorment: Nogueras, Sitjà i Monserdà.

Reconeguda per la seva labor pedagògica, en la seva època van dir d'ella que era el Clavé dels infants i «la regina de les cançons d'infants i de l'educació elemental de la música».

17. «El concierto del Orfeó Català», *La Vanguardia* (17 desembre 1904), p. 4.

18. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 253.

19. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 24.

20. *Canciones infantiles*. Declarades d'utilitat per a l'ensenyament per la Reial ordre, del 15 d'abril de 1919, del Ministerio de Instrucción Pública, «per la seva pureza melòdica, per la seva senzillesa i pel seu valor educatiu».

21. Es va traduir al castellà i al francès i se'n van fer fins a dotze edicions.

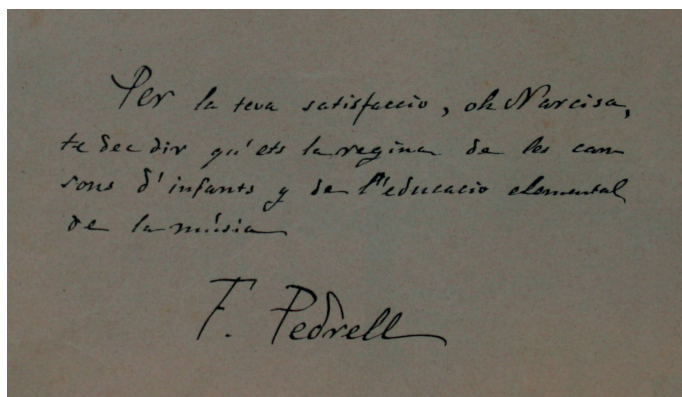

FIGURA 5. Autògraf del compositor Felip Pedrell (1841-1922). Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928.

En el decurs dels anys següents, duu a terme una intensa activitat creativa. Entre el 1906 i el 1907 estrena cinc obres per al teatre: *La pastoreta*, amb lletra de Manuel de Montoliu i decorat de Moragas i Alarma (estrenada el 12 de maig del 1906);²² *Festa completa*, amb text de Felip Palma, pseudònim de Palmira Ventós (estrenada el 29 de setembre del 1906 al Teatre Principal de Barcelona);²³ *La cova del mar*, amb lletra de R. Nogueras (estrenada el 12 de juny del 1907);²⁴ *Vetlla d'amor*, amb lletra de Joan Molas i Valverde (estrenada el 22 de juny del 1907);²⁵ i *Rodamón*, obra lírica en dos actes i cinc quadres amb lletra de R. Nogueras (estrenada el 17 de novembre del 1907).²⁶ Totes aquestes obres actualment estan perdudes i només es troba el manuscrit de l'apuntador de la darrera, que és a la seu de la Societat General d'Autors i Editors (SGAE) de Barcelona.

També el 1907 obté un accèssit als Jochs Florals de Cardedeu.

Col·labora en diferents revistes com *Or i grana*, en què publica la cançó *Cantiret de vidre, corrandà*, amb lletra de Sitjà,²⁷ o *La Tralla: Setmanari Satírich*,²⁸ en què publica la cançó *Dolorosa*. A *Feminal*, suplement de *La Il·lustració Catalana*, publicarà les partitures *Bressolant*, amb lletra de Sitjà, el *Ballet de Rodamón*, per a piano, i la cançó *Melangia*, també amb text de Sitjà. La publicació donarà una àmplia difusió a la seva obra social i pedagògica amb l'entitat Cultura Musical Popular.²⁹

22. *La Vanguardia* (11 maig 1906), p. 5.

23. *La Vanguardia* (29 setembre 1906), p. 4.

24. *La Vanguardia* (12 juny 1907), p. 5.

25. *La Vanguardia* (20 juny 1907), p. 5.

26. *La Vanguardia* (17 novembre 1907), p. 5.

27. *Or i Grana*, núm. 7 (1906).

28. «Dolorosa», *La Tralla: Setmanari Satírich*, 152 (15 gener 1907).

29. *Feminal*, 1 (28 abril 1907), 9 (29 desembre 1907) i 116 (31 desembre 1916).

L'octubre del 1908, durant la visita a Barcelona dels reis Alfons XIII i Victòria Eugènia, la compositora és rebuda en audiència privada per la reina, amb la seva jove.³⁰ El mateix mes, el seu fill Josep M. Petit i Freixas es casa amb M. Mercè Codina i Vives.

LA CARITAT DE LA DONA CATALANA. CULTURA MUSICAL POPULAR

El 1909 funda Cultura Musical Popular (CPM), que desenvolupa la seva activitat fins a la mort de la seva creadora, l'any 1926. Amb aquesta entitat dirigeix gairebé tres-cents concerts, en els quals difondrà moltes de les seves creacions, cançons i danses, a part de fer una tasca social, de beneficència i de pedagogia importantíssima.

Doña Narcisa Freixas, la popular compositora, ha fundado una institución de Cultura Musical Popular, que gracias a la cooperación de distinguidas señoritas barcelonesas se propone llevar el solaz de la música en todas sus manifestaciones, a los hospitales, prisiones, asilos y centros obreros, a la par que fomentar la afición a este arte en los niños de familias humildes y apoyar a los que demuestren facultades sobresalientes para su cultivo. [...]

La junta de esta Asociación ha quedado constituida en la siguiente forma:

Doña Narcisa Freixas, directora artística; primera presidenta: señora doña Rosario S. de Milá; vicepresidenta: baronesa de Maldá y baronesa de Salillas; secretarias [...].³¹

Les classes de música gratuïtes i els concerts benèfics van ser uns dels elements essencials de l'entitat. També va organitzar un concurs de creació d'obres de teatre per a infants amb un jurat qualificador de primer ordre: Joan Maragall, president; Jacinto Benavente, Santiago Rusiñol i Joan Torrendell, vocals, i Francesc Sitjà, secretari.³²

Les referències aparegudes a la premsa sobre concerts, actes diversos i classes són constants en el transcurs de quasi dues dècades. No entrarem a valorar l'espai que es deixava a les dones artistes per a desenvolupar la seva creativitat, que havia d'anar lligat indissolublement a la caritat i la beneficència.³³ Tampoc és l'objecte d'aquest article analitzar i explicar totes les activitats que Cultura Musical Popular va desenvolupar des del 1909 fins al 1926, fets que donarien per a escriure un llibre sencer.

30. «Los reyes en Barcelona», *La Vanguardia* (28 octubre 1908), p. 2.

31. «Notas locales», *La Vanguardia* (4 juliol 1909), p. 2.

32. «Teatro para niños», *La Vanguardia* (14 març 1910).

33. Sobre aquest tema, és molt interessant la lectura del llibre d'Isabel SEGURA *Els viatges de Clotilde Cerdà i Bosch*, 2013.

FIGURA 6. Les deixebles de Cultura Musical Popular. Fotografia apareguda a la revista *Feminal*, núm. 107 (27 febrer 1916).

UNA ÈPOCA INTENSA, UNA CASA NOVA I UNA CARTA

Coincideixen en el temps les múltiples activitats de Cultura Musical Popular amb la reivindicació de la llengua i la cultura catalanes que coneixem com a *Re-naixença*.

En l'àmbit personal es fa construir una casa a la Garriga, el 1912, dissenyada per l'arquitecte Joaquim Raspall i Mayol (1877-1937). A la casa hi havia una xemeneia feta per Pablo Gargallo (1881-1934), que hi havia passat la convalescència d'una de les primeres crisis de salut que va patir, atès pel doctor Petit.³⁴

Narcisa es va integrar plenament en la vida del poble i organitzava activitats culturals. Un fet que destaca el caràcter independent de la nostra protagonista és que Narcisa Freixas va ser l'única dona casada que va fer una aportació econòmica a títol personal quan es va construir el Casino de la Garriga.³⁵

34. Actualment, aquesta xemeneia és al Museu Gargallo de Saragossa, <https://www.zaragoza.es/ciudad/museos/es/gargallo/obras/foto_Gargallo?id=3> (consulta: 30 desembre 2018).

35. Marta GARCIA MOLSOSA, *Narcisa Freixas a La Garriga* (en línia), <<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3024190.pdf>> (consulta: 30 desembre 2018).

FIGURA 7. La casa de Joaquim Raspall per al doctor Petit i Narcisa Freixas a la Garriga. «Casa Narcisa Freixas», a *Barcelona modernista* (en línia), <https://lh6.googleusercontent.com/-aJt_BwlU9I/VBLFKh_wTvI/AAAAAADKCs/FStAskPLDJw/w494-h371-no/17Manuel%2BJ.Raspall%2BMayol-Casa%2BBlanca%2BFreixas.JPG> (consulta: 19 desembre 2018).

En l'àmbit polític, és l'època de la creació de la Mancomunitat de Catalunya, el 1914. Ella no va quedar al marge del fets que succeïen al seu país i, com a mostra, trobem l'*Himne a Catalunya*,³⁶ que li va dedicar en una fervorosa carta a Enric Prat de la Riba.

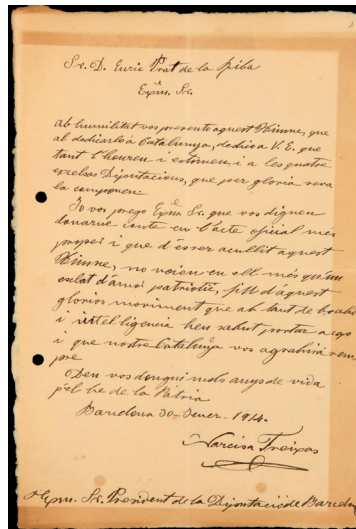

FIGURA 8. Carta del 30 de gener de 1914 a Enric Prat de la Riba. <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/imatge100x100.do?reqCode=view&posIm=0&totalIm=1&pageIm=1&primera=1&codiUnitat=4471515&tipusUnitat=0&codiImatge=1177373&nomImatge=4471515_700860,0001.jpg> (consulta: 10 desembre 2018).

36. Es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya, FONS ANC1-137 / Enric Prat de la Riba.

DARRERES COMPOSICIONS, UN CURS A MADRID I UNA BATUTA DE PLATA

Paral·lelament a la infatigable tasca amb Cultura Musical Popular, la compositora escriu la tercera i la quarta sèrie de les *Cançons per a infants*, publicades a títol pòstum,³⁷ amb poemes de Nogueras, Sitjà, Artur Masriera, Mercè Garí, Apelles Mestres, Josep Carner (1884-1970), Joan Maragall (1860-1911), Josep M. López Picó (1886-1959), Lluïsa Denís de Rusiñol (1862-1946) i Josep Carner (1884-1970).

El 1916 veu la llum el recull de *Cançons amoroses*, editades per A. Boileau & Bernasconi. Els autors dels poemes tornen a ser els seus col·laboradors habituals, Nogueras i Sitjà, més Mestres o Carner i noves incorporacions com Joan Maria Guasch i Miró (1878-1961) i Claudi Omar i Barreda (1861-1931).

L'any 1917 és convidada pel ministre d'Instrucció Pública a fer un curs de pedagogia per a mestres: «Educación musical escolar», a la Biblioteca Nacional de Madrid. Va impartir classes de cant coral a alumnes de nou escoles públiques madrilenyes. Entre d'altres reconeixements, va rebre una batuta de plata de la Escuela Manjón.³⁸ Durant aquella estada a la capital va ser rebuda a palau per la infanta Isabel.

Seguint amb la seva tasca de creació de materials pedagògics, escriu les dues sèries de *Piano infantil*,³⁹ la primera publicada el 1918 per l'Editorial Muntañola, i la segona, el *Llibre de nines*, publicada a títol pòstum,⁴⁰ ambdues bellament il·lustrades per Pere Torné Esquius i amb poemes de F. Sitjà i Pineda.

El 15 d'abril del 1919, les seves obres van ser declarades d'utilitat per a l'ensenyament pel Ministerio de Instrucció Pública, per la seva puresa melòdica, per la seva senzillesa i pel seu valor educatiu.

Enmig dels nombrosos actes en què participa i que organitza en tot aquest període, l'any 1923 se li dedica un homenatge a l'Orfeó Gracienc.⁴¹ S'hi anuncia una obra teatral inèdita, *La llegenda de Jofre el Pilós*, de la qual s'estrena el *Cant de la Pàtria*. Aquesta partitura està desapareguda avui en dia.

Les intervencions musicals de totes les seccions de l'Orfeó Gracienc i de la *soprano* Mercè Plantada es completen amb els parlaments de Francesc Sitjà i Pineda i la lectura d'«unas cuartillas» de Ventura Gassol.

Rafael Nogueras i Oller, amb qui havia col·laborat en diverses obres, li dedica la poesia següent, que forma un acròstic amb el nom de la compositora:

37. Es van publicar pòstumament, malgrat que la 3a sèrie de *Cançons d'infants* ja es referenciava com en preparació l'any 1916, a la contracoberta de les *Cançons amoroses*.

38. «Doña Narcisca Freixas», *La Vanguardia* (17 març 1917), p. 10.

39. Se'n van fer un mínim de set edicions.

40. Es va publicar pòstumament, malgrat que es referenciava com en premsa el 1921?, a la contracoberta de la 12a edició, en castellà, de les *Cançons infantils, 1a sèrie*.

41. «Orfeó Gracienc. Narcisca Freixas», *La Vanguardia* (29 maig 1923), p. 12.

No és pas la música que neix al cervell!
 Aquesta tan vostra que a tots ens encanta
 Raja de la guerra del daurat vi vell
 Com un regalim que es torna complanta.
 I així va caient al cor dels infants
 Suau com rosada de l'abril, tan pura,
 Aixopant poncelles, que es transforma en cants.

Feconda florida de vostra «Cultura»,
 Radiant jardí que mai s'emmusteix...
 Es la Primavera que canta i perdura
 I en vostre homenatge l'aroma espargeix...
 Xamoses cançons de senzill ropatge:
 Aucellets que canten en l'humil brancatge,
 Són la melodia que eterna floreix!...

La seva mort sobtada el 1926, en plena activitat, deixa sense continuïtat la seva labor al capdavant de Cultura Musical Popular i un buit important en l'activisme musical a Catalunya.

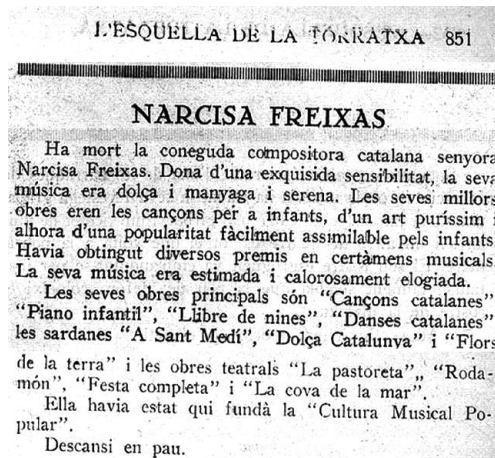

FIGURA 9. Obituari de la compositora.
L'Esquella de la Torratxa, 2479 (23 desembre 1926), p. 851.

TAULA 1
Breus apunts biogràfics sobre Narcisa Freixas i Cruells

1859	Neix a Sabadell el 15 de desembre, segona de les quatre filles (Elvira, Narcisa, Cecília i Matilde) de Pere Freixas i Sabater (Capellades, 1829 - Barcelona, 1897), escriptor, liberal progressista, gramàtic, pedagog i publicista, i d'Elvira Cruells i Ristol (Sabadell, 1838 - Barcelona, † 1-12-1908).
1876	Estudis de música amb Joan Baptista Pujol, creador de l'escola pianística de Barcelona i professor, entre d'altres, de Granados i Albéniz. Estudis amb Felip Pedrell, compositor i folklorista, mestre de tota una generació de compositors.
1877	La cobla de Torroella de Montgrí li estrena la sardana <i>La festa de Roses</i> , a Castelló d'Empúries.
1879	Estrena, al Teatre Romea de Barcelona, <i>La festa de l'ermita</i> : «fantasia descriptiva musical» per a orquestra.
1879	Publicà la primera partitura per a piano, <i>Non-non, peça característica</i> , a la revista <i>La Bordadora</i> .
1880	El 25 de març es casa amb el Dr. Miquel Petit i Pons (Sant Feliu de Codines, 1853 - Barcelona, † 16-1-1927) a l'església de Sant Miquel de Barcelona. Van tenir tres fills: — Elvira (2-2-1881 / † 25-12-1881) — Josep Maria (28-10-1884 / † 7-6-1958) — Matilde († 13-9-1898).
1890	La Banda Municipal interpreta la marxa processional <i>Corpus</i> , que es va publicar el mateix any a la <i>Ilustración Musical Hispano-Americana</i> , 57, en reducció de piano signada amb el seu nom a la inversa: Asicran Saxierf.
1898	Posteriorment a la mort del seu pare i de la seva filla Matilde, tornà a compondre, després d'una època sense presència pública.
1900	Publicà les <i>Cançons catalanes</i> , sobre textos del poetes catalans A. Masriera, Nogueras i Oller, J. Martí Folguera, Apelles Mestres, Eveli Dòria, Jaume Collell i Mn. Jacint Verdaguer.
1904	Es converteix en la primera dona programada en un concert de l'Orfeó Català. <i>La Vanguardia</i> se'n fa ressò en l'edició del 17 de desembre.
1905	És guardonada a la 2a Festa de la Música Catalana de l'Orfeó Català pel recull de <i>Cançons d'infants</i> .
1906-1907	Estrena cinc obres de teatre: — <i>La pastoreta</i> , amb lletra de Manuel de Montoliu i decorat de Moragas i Alarma (estrenada el 12 de maig del 1906) — <i>Festa completa</i> , amb text de Felip Palma, pseudònim de Palmira Ventós (estrenada el 29 de setembre del 1906 al Teatre Principal de Barcelona) — <i>La cova del mar</i> , amb lletra de R. Nogueras i Oller (estrenada el 12 de juny del 1907) — <i>Vetlla d'amor</i> , amb lletra de Joan Molas i Valverde (estrenada el 22 de juny del 1907) — <i>Rodamón</i> , obra lírica en dos actes i cinc quadres, amb lletra de R. Nogueras i Oller (estrenada el 17 de novembre del 1907).

TAULA 1 (Continuació)
Breus apunts biogràfics sobre Narcisa Freixas i Cruells

1907	Apareix, el 28 d'abril, el núm. 1 de <i>Feminal</i> , suplement de <i>La Il·lustració Catalana</i> , revista amb què col·labora posteriorment i en què publica la cançó <i>Bressolant</i> .
1907	Obté un accèssit al Premi de composició dels Jochs Florals de Cardedeu.
1908	Rep un guardó als Jocs Florals de Girona per la 2a sèrie de <i>Cançons d'infants</i> .
1909	Funda Cultura Musical Popular, institució de pedagogia musical, destinada a l'ensenyament musical infantil i on formà un cor amb el qual va fer al voltant de tres-cents concerts fins al 1926.
1912	Es fa construir una casa a la Garriga per l'arquitecte Joaquim Raspall, que esdevindrà un focus artístic i intel·lectual.
1914	Escriu l' <i>Himne a Catalunya</i> i el tramet el 30 de gener a Enric Prat de la Riba, llavors president de la Diputació de Barcelona i, des del 6 d'abril, president de la Mancomunitat de Catalunya.
1916	Publica les <i>Cançons amoroses</i> , amb poemes de Nogueras i Oller, F. Sitjà i Pineda, Josep Carner i Apelles Mestres.
1917	Imparteix un curs de pedagogia musical per a mestres i alumnes a la Biblioteca Nacional de Madrid, per encàrrec del Ministerio de Instrucción Pública.
1918	Publica la primera sèrie de <i>Piano infantil</i> .
1919	El 15 d'abril, les seves obres van ser declarades d'utilitat per a l'ensenyament pel Ministerio de Instrucción Pública, «per la seva puresa melòdica, per la seva senzillesa i pel seu valor educatiu».
1923	El 28 de maig l'Orfeó Gracienc li dedica un concert d'homenatge en què s'interpreten les seves partitures i se'n glossa la figura.
1926	Mor a Barcelona, el 20 de desembre.
1927	En la seva memòria, es posa el seu nom a una plaça de Barcelona, a un carrer de Sabadell i a una plaça davant de casa seva a la Garriga.
1928	Es publica el volum de cinc-cents pàgines <i>Obres de Narcisa Freixas. Edició d'homenatge</i> , amb composicions de l'autora, en què van col·laborar Santiago Rusiñol, Víctor Català, Pau Casals, Amadeu Vives i Enric Morera, entre d'altres.
1930	El seu fill —el metge Josep Maria Petit i Freixas— crea a la Garriga la Llar Infantil Narcisa Freixas, que va estar en funcionament fins a l'any 1958, quan va morir el seu fundador.

FONT: Elaboració pròpia.

L'OBRA PIANÍSTICA

Podríem classificar l'obra pianística de Narcisa Freixas en tres blocs o apartats ben definits:

- música de saló,
- folklore / influència popular,
- infantil/pedagògica.

La quasi totalitat de manuscrits originals de l'autora estan perduts i, pel que fa a les publicacions, a finals del segle XIX i principis del segle XX no hi havia el costum de posar la data d'edició a les partitures. Aquest fet ha impedit que en alguns casos es pogués conèixer l'any de creació o d'edició d'algunes de les composicions. He hagut de cercar fonts d'informació alternatives, com les ressenyes a revistes i diaris de l'època, cosa que ens ha permès datar parcialment el corpus pianístic.

FIGURA 10. Retrat de Narcisa Freixas aparegut a la revista *Feminal*, 8 (24 novembre 1907). Arxiu Fotogràfic de Barcelona (en línia), <http://w151.bcn.cat/opac/doc?q=Narcisa+Freixas+i+Cruells&start=0&rows=1&sort=msstored_fld81%20asc&fq=mssearch_doctype&fv=*&fq=media&fv=*> (consulta: 9 desembre 2018).

TAULA 2
Classificació de les composicions pianístiques de Narcisa Freixas

<i>Músiques de saló</i>	<i>Folklore / influència popular</i>	<i>Obres pedagògiques</i>
<i>Non-non</i>	<i>Llibre de les danses</i>	<i>Piano infantil (1a sèrie)</i>
<i>Corpus</i> ⁴²	<i>Florisenda</i>	<i>Diu que una rosa</i>
<i>Vals lent</i>	<i>La donzella del vestit de rams</i>	<i>El soldat de plom</i>
<i>Elegia</i>	<i>L'estudiant</i>	<i>El ratolí</i>
	<i>Els caminants</i>	<i>Una mica d'ombra</i>
<i>Marxa triomfal</i> ⁴³	<i>Elionor</i>	<i>La guardiola</i>
	<i>La pagesa</i>	<i>La dansa</i>
	<i>El faune</i>	<i>La son</i>
	<i>La dama de França</i>	<i>L'ocell</i>
	<i>La pastora</i>	
	<i>Les donzelles pobres</i>	<i>Piano infantil (2a sèrie) - Llibre de nines</i>
	<i>Francesca</i>	<i>La nina rossa</i>
	<i>Joana</i>	<i>La nina maca</i>
	<i>Cants nòmades</i>	<i>La nina que encara és petita</i>
	<i>Tornavila</i>	<i>La nina adormida</i>
	<i>Dansa</i>	<i>La nina que dansa</i>
		<i>La Pepa</i>
	<i>A Sant Medí. Sardana</i> ⁴⁴	
	<i>Flors de la terra. Sardana</i>	
	<i>Dolça Catalunya. Sardana</i>	<i>Recreacions per a piano</i> ⁴⁵
<hr/> FOLKLORE GALLEC <hr/>		
	<i>Muñeira 1</i>	
	<i>Muñeira 2</i>	
	<i>Muñeira 3</i>	
	<i>Alalà</i>	

FONT: Elaboració pròpia.

42. Transcripció pianística de la versió per a banda, que està perduda.

43. Partitura perduda, figura com a inèdita en la versió en castellà de les cançons per a nens: Narcisa FREIXAS, *Canciones infantiles, 1a serie*, 12a ed., Barcelona (sense data, 1920?), p. 30.

44. Tres sardanes per a cobla, publicades en la versió pianística Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928.

45. Partitura perduda. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928.

TAULA 3
 Nivell de dificultat, minutatge i nombre de compassos de les composicions pianístiques
 de Narcisa Freixas (de més fàcil, A, a més difícil, C)

<i>Nivell</i>	<i>Títol</i>	<i>Minutatge</i>	<i>Nre. de compassos</i>
	<i>Piano infantil I</i>⁴⁶	5' 40"	
A	1. <i>Diu que una rosa</i>		22
A	2. <i>El soldat de plom</i>		36
A	3. <i>El ratolí</i>		16
A	4. <i>Una mica d'ombra</i>		12
A	5. <i>La guardiola</i>		19
A-B	6. <i>La dansa</i>		24
A	7. <i>La son</i>		18
A	8. <i>L'ocell</i>		14
	<i>Piano infantil II: Llibre de nines</i>⁴⁷	4' 30"	
B	1. <i>La nina rossa</i>		24
A	2. <i>La nina maca</i>		24
A	3. <i>La nina que encara és petita</i>		24
A-B	4. <i>La nina adormida</i>		25
A-B	5. <i>La nina que dansa</i>		32
A-B	6. <i>La Pepa</i>		40
	<i>Llibre de les danses</i>⁴⁸	9' 30"	
B	1. <i>Florisenda</i>		46
B	2. <i>La donzella del vestit de rams</i>		20
B	3. <i>L'estudiant</i>		20
B	4. <i>Els caminants</i>		22
A	5. <i>Elionor</i>		22
A-B	6. <i>La pagesa</i>		19
B	7. <i>El faune</i>		27
B	8. <i>La dama de França</i>		19
A	9. <i>La pastora</i>		19
B	10. <i>Les donzelles pobres</i>		21

46. Narcisa FREIXAS, *Piano infantil I*, vol. 1, Barcelona, Boileau, 2016.

47. Narcisa FREIXAS, *Piano infantil II: Llibre de nines*, vol. 2, Barcelona, Boileau, 2016.

48. Narcisa FREIXAS, *Llibre de les danses*, vol. 3, Barcelona, Boileau, 2016.

TAULA 3 (Continuació)
 Nivell de dificultat, minutatge i nombre de compassos de les composicions pianístiques
 de Narcisa Freixas (de més fàcil, A, a més difícil, C)

Nivell	Títol	Minutatge	Nre. de compassos
B	11. <i>Francesca</i>		26
B	12. <i>Joana</i>		29
<i>Peces característiques</i> ⁴⁹			
C	<i>Corpus</i>	4' 25"	110
C	<i>Non-non</i>	2' 43"	54
C	<i>Dolça Catalunya (Sardana)</i>	4' 11"	96
C	<i>A Sant Medí (Sardana)</i>	6' 10"	115
C	<i>Flors de la Terra (Sardana)</i>	4' 08"	85
B-C	<i>Cants nòmades</i>	7' 22"	327
B	<i>Muñeira 1</i>	1' 08"	57
B	<i>Muñeira 2</i>	1' 04"	33
C	<i>Muñeira 3</i>	2' 15"	40
B	<i>Alalà</i>	0' 44"	37
C	<i>Vals lent</i>	3' 35"	72
B	<i>Elegia</i>	3'	69
B	<i>Tornavila</i>	2' 15"	107
A	<i>Dansa</i>	0' 40"	19

FONT: Elaboració pròpia.

MÚSIQUES DE SALÓ: NON-NON / CORPUS / VALS LENT / ELEGIA / MARXA TRIOMFAL

Les primeres obres de joventut, d'un pianisme de saló d'influències romàntiques, demanen un cert virtuosisme. D'aquestes cinc obres, no tenim constància que s'interpretessin en públic, ni se'n troben citacions als diaris ni a les revistes de l'època. Curiosament, les dues que es van publicar en vida de la compositora, *Non-non* i *Corpus*, van ser excloses del recull d'homenatge del 1928⁵⁰ i les hem pogut trobar a la Biblioteca de Catalunya. Podem especular si no tenien la partitura o si va ser una decisió presa amb un criteri de selecció per l'estil o pel gust.

49. Narcisa FREIXAS, *Peces característiques*, vol. 4, Barcelona, Boileau, 2016.

50. J. Barcelona M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928.

*Non-non*⁵¹

Publicada quan la jove Narcisa tenia encara dinou anys, el «fragmento característico para piano solo», és ressenyat pel fill com: «una cançó de bressol, “*Non-non*”, dedicada a una nebodeta seva».⁵²

Haig d’esmenar doblement aquesta afirmació, ja que, d’una banda, la partitura indica clarament «Dedicada a mi querida hermana Elvira», malgrat que no cal descartar que tinguéssim una neboda que es digués igual, perquè així es deia la mare de l’autora i ella mateixa li va posar aquest nom a la seva primera filla. De l’altra, és una peça que no estalvia els passatges d’agilitat i octaves, el caràcter de la qual, malgrat la il·lustració que l’acompanya d’una figura femenina que broda al davant d’un bressol, s’allunya del que s’entén com a música per a amanyagar o fer dormir criatures.

D’una durada de quasi 3 minuts i estructurada en forma binària reexpositiva amb coda, A-B-A’-C, els fragments musicals estan molt definits, separats per doble barra i amb canvi de compàs: A, *allegro*, 4/4; B, *largo*, 6/8; A’, *allegro*, 4/4 i C, *coda molto dolce*, 6/8, és una peça de contrast.

Una introducció de bravura en la bemoll major en *ff*, amb octaves i salts d’acords condueix a la secció central que presenta uns passatges ornamentats en fuses sobre un obstinat de la mà esquerra. La breu reexposició de A, enllaça amb la coda, en la tonalitat de mi bemoll menor. Sobre un pedal de tònica a la mà esquerra que alterna harmònicament les funcions de tònica (I), subdominant (IV) i dominant (V), desenvolupa un *cantabile* a la mà dreta que acaba sobtadament en un gran acord en *ff*. No deixa de sorprendre que la peça finalitzi en la tonalitat del v grau en menor.

*Corpus*⁵³

Marxa solemne d’una durada de 4’ 25”. S’encapçala amb la dedicatòria: «A Doña Rosa Amat de Alier».

Tenim referències que s’interpretava públicament: «La banda municipal situada en el cruce de la rambla de Cataluña con la Gran Vía, ejecutará hoy, a las once de la mañana, las piezas siguientes: [...] “Marcha solemne”, Asicran Saxierf».⁵⁴

Malauradament, no hem pogut trobar la versió de banda, malgrat que hem contactat amb l’Arxiu de la Banda Municipal de Barcelona. No podem saber quina de les dues versions, la pianística o l’altra, fou la primigènia.

51. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Non-non*, Ester Vela, piano <<https://youtube/8MZPaIBWi7M>> (consulta: 9 desembre 2018).

52. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 13.

53. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Corpus*, Adrià Perea, piano <<https://youtube/GJV4RP9E3p4>> (consulta: 9 desembre 2018).

54. *La Publicidad* (9 març 1890).

FIGURA 11. Primera edició de *Non-non*, 1879. Biblioteca de Catalunya.

Per a piano es va publicar a l'*Album de la Ilustración Musical*⁵⁵ i anava signada amb el seu nom a la inversa: Asicran Saxierf.

Amb indicació de *maestoso*, crida l'atenció que en lloc de compàs de 4/4, com seria habitual en ser una marxa, estigui escrita en 2/4.

De manera ternària A-B-A, reexposa amb un *da capo* després del trio. La primera secció està en la tonalitat de fa M, mentre que la secció central, més lírica, deriva al to de la subdominant, si \flat M. A efectes interpretatius, considerem que el trio, malgrat que no està indicat, s'hauria d'executar a un *tempo* una mica més lleuger.

Tècnicament, requereix un cert domini de les octaves i un so ample.

*Vals lent*⁵⁶

Dins de l'influx de la música romàntica trobem el vals lent chopinià. És una peça amb encant, de dificultat mitjana i d'estructura similar al minuet-trio. Té una primera part binària A (a-b) i lenta en la tonalitat de la \flat M, en què cadascuna de les parts es repeteix. Després, un fragment central *più allegro* altre cop binari B

55. *Album de la Ilustración Musical*, 57 (30 maig 1890).

56. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Vals lent*, Eva García, piano <<https://youtube/q29BFZ-GaYI>> (consulta: 9 desembre 2018).

(c-d) que també es repeteix i amb posterioritat a un breu pont, reexposa A, aquesta vegada sense repetició. De caràcter brillant, la part d canvia de to a sib M. Requereix globalment el domini del *cantabile*, el *legato* i la pedallització i, específicament, en el fragment en sib M demana l'ús enèrgic dels acords i de les notes dobles. Dura uns 3' 30".

TAULA 4
Estructura formal del Vals lent

Part	A		B		Pont	A
Frase	a a'	b	c	d	e	a a'
Compassos	8 + 8	8	8	15	8	8 + 8

FONT: Elaboració pròpia.

*Elegia*⁵⁷

Aire de minuet en mi bemoll major i compàs ternari, és una altra peça en estil romàntic i evocatiu. El tema A, líric i expressiu, contrasta amb el B, *scherzante* i saltat, en sol M. Un nou tema C *molto cantabile* ens retorna a la tonalitat principal. L'estructura és retrògrada A-B-C-B-A. L'edició de què disposem⁵⁸ és escassa en indicacions de dinàmiques i d'agògica, que l'intèrpret haurà de deduir de la música. Té una durada de 3'.

Marxa triomfal

És una de les diverses obres de Narcisa Freixas que actualment estan perdudes. Figurava com a inèdita en la 12a edició en castellà de les *Cançons infantils* (amb data posterior a l'any 1918, en què publica el *Piano infantil*).

FOLKLORE / INFLUÈNCIA POPULAR: *LLIBRE DE LES DANSES / CANTS NÒMADES / TORNAVILA / DANSA / SARDANES / MUÑEIRAS / ALALÀ*

Un bloc important de la música de Narcisa Freixas troba la inspiració en les danses i cançons populars catalanes. La meua valoració personal és que després d'una primera etapa d'aprenentatge, la compositora va voler deslliurar-se d'artificis i pompes per a anar a cercar una senzillesa d'arrel folklòrica, planera i alhora molt lliure.

57. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Elegia*, Rubén Godina, piano <<https://youtube.com/ABUCOhVGiU>> (consulta: 9 desembre 2018).

58. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928.

Obras publicadas por NARCISA FREIXAS	
Cançons d'infants	
Primera serie. — Precio: 5 pesetas	
En petits estudiants	letra de NOURIAS OLLER.
Poble nostre	" F. Sitjà i Pineda.
Mà, mequeta	" " "
Tinc por	" DOLORES MESTRES.
En bons companyes	" F. Sitjà i Pineda.
El pomeró	" " "
La cançoneta	" " "
Tus petits	" F. Tomás Esquivel.
Les nitsets	Popular.
	Il·lustracions de Tòrró Esquivel.
Segunda serie — Precio: 5 pesetas	
Desiguesat, patipatip	letra de NOURIAS OLLER.
La dotera	" F. Sitjà i Pineda.
Les fontanques	" " "
El fillet de Francesc	" NOURIAS OLLER.
L'aguila	" Sitjà i Pineda.
El pareterre dels infants	" NOURIAS OLLER.
Vos d'infants	" DOLORES MESTRES.
	Il·lustracions de Tòrró Esquivel.
Canciones infantiles	
Primera y segunda serie — Edición en castellano	
Cançons amoroses	
Contenido del volumen:	
Bon rotinyot	letra de AVELLES MESTRES.
Dolorosa	" F. Sitjà i Pineda.
Esquima	" " "
Metangla	" " "
Melancol	" F. Sitjà i Pineda.
Cançó del treballador	" NOURIAS OLLER.
Primeres	" F. Sitjà i Pineda.
Sonnet d'or	" " "
Cançó d'Agust Marín	" " "
Cançó de viure	" " "
La font del romanç	" " "
Martori delerose	" JOSEP CASTELL.
DEPOSITO: RAMBLA CATALUNA, 56, 1.º. — BARCELONA	
Melodías catalanas para canto y piano	
Contenido del volumen:	
La fable sorda	letra de ARTUR MARQUER.
El dinor d'or	" DOLORES MESTRES.
La festa major	" J. MARÇI FOLGUERA.
La heret	" NOURIAS OLLER.
L'ombra de Nozaret	" ARCELLES MESTRES.
Al festinet	" MOISÈS J. COLLELL.
Les cançons del corrent	" ÀNGEL MONTARVA.
Sonnet, Amor	" " "
Desemolion	" NOURIAS OLLER.
Primeres	" " "
El pelegrin	" AVELLES MESTRES.
	" ÈVELL DORIA.
Montanyones	letra de CLAUDI OMBÉ.
Desolant	" F. Sitjà i Pineda.
La cançoneta moral	" " "
Les roses	" F. Sitjà i Pineda.
Piano sol	
Novena	
Maria religiosa	POEMA DE FRANCESC SITJÀ I PINEDA, i dibuixos de Tòrró
Piano infantil	Esquiva.
EN PREPARACIÓN	
2.ª Serie de Cançons d'infants.	
3.ª " Piano infantil.	
" " " " " " " " " " " "	
" " " " " " " " " " " "	
" " " " " " " " " " " "	
EN PREENSA	
" " " " " " " " " " " "	
INÉDITAS	
Agulles, violí i piano.	
Marea infantil, piano.	
Cançó de Pàrís, cant i piano.	
Himne a Catalunya, cant i piano.	
Midi, violonçel i piano.	
Flors de la terra, cantina, cant i piano.	
Cançó infantil, piano.	
Cançó gallega, cantina.	
Vols lent, piano.	
Passe-calle, guitarras i llandrines.	

FIGURA 12. *Canciones infantiles, 1a serie*, 12a edició, contracoberta.

Llibre de les danses

Malgrat que el *Llibre de les danses* de Narcisa Freixas figurava com «en premsa» en diferents publicacions ja des del 1916, quan la compositora va morir, el 20 de desembre del 1926, restava encara inèdit i es va publicar pòstumament.⁵⁹

Cadascuna de les danses va acompanyada, igualment que a les edicions dels dos llibres de *Piano infantil*, de dibuixos de Pere Torné Esquiva i poemes de Francesc Sitjà, col·laboradors habituals de la compositora. La meua opinió, que es basa en la preexistència d'algunes de les músiques, és que primer es van escriure les danses i posteriorment van ser guarnides amb lletra i imatges.

Malgrat que no en sabem la data exacta, les dotze danses que componen el llibre les devia escriure a principis del segle XX. Segons referències d'actuacions aparegudes a la premsa, va estrenar diverses danses en actes celebrats amb la institució Cultural Musical Popular, com mostra la ressenya d'un acte al Teatre Principal de Barcelona apareguda a la revista satírica *¡Cu-Cut!*:⁶⁰ «Senyorettes tocant, senyorettes cantant i la Narcisa Freixas deixant-hi estrenar un grapat de danses...».

59. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 171-250.

60. «Xim-xim, nyigo-nyigo», *¡Cu-Cut!*, 422 (23 juny 1910), p. 397.

Contemporànies als anys de creació dels esbarts dansaires a Catalunya, la flaire popular que desprenen l'aconsegueix la compositora fent ús de melodies senzilles, que fan cantar la mà dreta, i d'uns acompanyaments que sovint són pedals i obstinats rítmics que marquen el pas per tal que es puguin ballar. Les harmonies, com correspon al caire popular, són bàsiques. Sense ser estrictes pel que fa a l'estructura formal, algunes de les peces incloses en aquest volum podrien correspondre a diferents tipus de danses catalanes, principalment les que deriven del ball rodó o les bolangeres (en compàs binari i *tempo* viu) i del ball pla i les seves variants (en compàs ternari i *tempo* reposat).

Les danses són ben curtes, tenen una llargada de 19 a 46 compassos. La interpretació de les dotze danses dura 9' 30"; això ens pot donar una idea que la durada individual varia entre mig minut i un minut.

TAULA 5

Tipus de danses populars que influencien les del Llibre de les danses de Narcisa Freixas

<i>Llibre de les danses</i>	<i>Tipus de dansa</i>	<i>Compàs</i>
1. <i>Florisenda</i>	Sardana, tant pel ritme de negra / 2 corxeres al baix com per l'alternança de subdivisió binària amb ternària (2 corxeres / treset de corxeres)	2/4
2. <i>La donzella del vestit de rams</i>	Jota no estricta, per l'anacrusi de 4 corxeres	3/4
3. <i>L'estudiant</i>	Un cert aire sardanístic, malgrat que està en compàs partit (totalment infreqüent)	2/2 i 3/4
4. <i>Els caminants</i>	Ballet/ball pla amb un esquema de frase A un xic més lenta i en el compàs binari, B amb temps viu com a corrandà final, també anomenada la <i>llesta</i> , la <i>rasa</i> , <i>juli</i> ...	3/4 i 2/4
5. <i>Elionor</i>	Ball pla sempre tranquil: tant la frase A com la B, del tipus del ball de vano i ram	3/4
6. <i>La pagesa</i>	Sardana moderna	2/4
7. <i>El faune</i>	Bolangerà	2/4
8. <i>La dama de França</i>	Jota no estricta, pels finals de motiu melòdic sobre el segon temps	3/8
9. <i>La pastora</i>	Ball pla o farandola: si s'interpreta lent, ens quedarà com a ball pla i, si és més viu, esdevindrà una farandola	3/4
10. <i>Les donzelles pobres</i>	Ball pla	3/4
11. <i>Francesca</i>	Sardana moderna, <i>tempo</i> molt viu i lleuger	2/4
12. <i>Joana</i>	Bolangerà, corrandà o sardana curta	6/8

FONT: Elaboració pròpia.

S'inclou aquesta taula com a informació addicional per si el lector o l'interpret té interès per conèixer a quina estructura pot correspondre cada dansa. No podem saber si Narcisa Freixas va voler recrear les estructures de les danses tradicionals catalanes en el seu *Llibre de les danses* o no. Per a ampliar-ne informació són de referència els treballs de Capmany, Pujol i Amades.⁶¹

«Entre la dansa col·lectiva i la de parelles hi ha com a distinció essencial que en la primera la música és de compàs binari i en l'altre sol ser de compàs ternari. Això determina una notable diferència en la interpretació, que transcendeix en la distribució de passos.»⁶²

— Florisenda

Era un ballet que pertanyia a *Rodamón*, obra lírica en dos actes i cinc quadres amb lletra de R. Nogueras i Oller, estrenada el 12 de novembre del 1907 al Teatre Principal de Barcelona.

Es va publicar a la revista *Feminal*, núm. 9 (29 desembre 1907), però ambdues versions no estan en el mateix to, sinó en tonalitats enharmòniques: en la primera versió en sol bemoll major en lloc de fa sostingut major, que és com es publicà el 1928.

L'estructura no correspon pròpiament a una dansa tradicional, més aviat a un *lied* binari reexpositiu, malgrat que comença com si fos una sardana. La part A és una melodia que canta sobre un obstinat de tònica, mentre que a la B, que correspondria als llargs, les dues mans es mouen en octaves en paral·lel, i dupliquen una melodia.

TAULA 6
Estructura del lied binari reexpositiu

A A	B A'
-----	------

FONT: Elaboració pròpia.

— La donzella del vestit de rams

Breu peça rítmica en compàs 3/4 i tonalitat de do M que es basa, majoritàriament, en un obstinat a la mà esquerra a sobre la tònica que alterna només en dues ocasions amb la dominant. La dreta fa uns canvis d'àmbit a l'octava superior i inferior i alterna acompanyament i melodia, cosa que requereix un control dels desplaçaments ràpids de la mà. Formalment, es podria dir que es construeix en una sola part, malgrat que s'aprecien dues frases poc diferenciades A-B, en les quals el cap de la frase B deriva de l'inici de A per moviment contrari.

61. Francesc PUJOL i Joan AMADES, *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*, vol. I, 1936.

62. Aureli CAPMANY, *La dansa a Catalunya*, vol. II, 1953.

FIGURA 13. El ballet de *Rodamón, Florisenda*, manuscrit de l'apuntador. L'obra s'estrenà el 1907. Arxiu de la Societat General d'Autors i Editors de Barcelona.

— L'estudiant

Dansa en sol major, amb dues parts diferenciades: A ($a + a' / 4 + 4$ compassos) i B ($b + b' / 4 + 4$ compassos) que es repeteixen. La primera frase, en compàs partit (2/2), és acèfala i té una petita introducció d'un compàs. A la melodia, que és molt planera, hi apareix algun ornament escrit ja en la realització. La segona frase canvia a compàs 3/4 i és anacrúsica.

Tota la peça juga amb uns obstinats breus de 2 compassos, diferents en A dels de B. Harmònicament, A alterna tònica i subdominant, mentre que B alterna tònica i dominant.

— Els caminants⁶³

Obra de caràcter expansiu i alegre, amb la indicació de *festivo*. S'acompanya d'un obstinat molt rítmic sobre l'acord de tònica en el registre greu del piano, a la manera d'un redoblament de tambor. En compàs ternari, és una de les quatre danses, de les dotze, que porten un suggeriment de *tempo*, el metrònom de negra igual a 126.

En do major, fa una petita incursió a l'escala mixta secundària.

Formalment, té tres frases: A (8 compassos), B (8 compassos) i C (9 compassos), que a la manera de coda presenta un canvi de compàs, a 2/4.

63. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Els caminants*, *Llibre de les danses*, vol. 4, Ester Vela, piano <<https://youtube/e0XZzCDBeE4>> (consulta: 9 desembre 2018).

— Elionor⁶⁴

Petita però elegant composició en mi bemoll major i compàs de 3/4. Té resonàncies de la cançó popular i hi són marcats els lligats d'expressió que acoten fraseig del cant. La indicació del *tempo*, «viu», no s'ha de confondre amb agitat, ja que és una melodia que flueix poèticament amb molta simplicitat. L'esquerra acompanya amb un ritme de blanca-negra sobre un pedal de tònica. L'estructura és binària A-B.

— La pagesa

Lleugera dansa molt rítmica en sol major i compàs 2/4. L'esquerra, com és habitual en totes aquestes peces, fa un obstinat sobre la tònica que abraça tota l'obra fins al final. El ritme puntejat de corxera amb punt i semicorxera impulsa el salt dels hipotètics balladors. En dues seccions A (a-a) i B (b-b) que es repeteixen, cadascuna de vuit compassos.

FIGURA 14. *Llibre de les danses*, edició pòstuma de 1928.

— El faune

Una altra dansa breu més, però potser una mica més complexa que l'anterior. En tonalitat de la menor, amb una petita incursió al to relatiu, do major i compàs 2/4. L'estructura és ternària A-A-B (8 + 8 + 8 compassos). Rítmicament, destaca la combinació de tresets de corxeres amb la figura de corxera amb punt i semicorxera. La segona part, B, presenta uns tresets amb tercers en paral·lel a la mà dreta que augmenten lleugerament els requeriments tècnics de l'execució.

64. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Elionor*, *Llibre de les danses*, vol. 5, Joan Vicente, piano <https://youtube/24p8IzrNm_s> (consulta: 9 desembre 2018).

— La dama de França

Aquesta alegre peça és en compàs 3/8 (en realitat, en 6/8 també encaixaria molt bé).

La tonalitat és de do major i té estructura binària A(a-a) B(b-b') (8 + 7 + 8 + 10 compassos). La b' inclou una petita *codetta*.

Harmònicament, com en conjunt de les danses del llibre, alterna les funcions tonals bàsiques, T-S-D.

— La pastora

Composició en do major, compàs 3/4 amb una indicació metronòmica de blanca a 84 (jo crec que hauria de ser blanca amb punt, que és la unitat de compàs). L'obstinat sincopat sobre la quinta de l'acord de tònica (do-sol) deriva dels bordons dels sacs de gemecs, i la melodia, anacrúsica i ornamentada amb *apoggiatures*, podria perfectament sortir del grall de les cornamuses. L'estructura torna a ser binària A (a-a) B (b-b) (8 + 8 + 8 + 8 compassos).

— Les donzelles pobres

Dansa en sol major i compàs 3/4 amb reminiscències del ball pla. Les frases són anacrúsiques i el ritme predominant és de negra. L'articulació a la part *a* és *staccato*; podríem dir que és un saltat majestuós, mentre que la *b*, amb la indicació de «calmós», contrasta en *legato* i un ritme de negra amb punt/corxera/negra que presenta una melodia en terceres paral·leles a les dues mans.

L'estructura és binària A (a1-a2-a3) B (b-a4) (4 + 4 + 4 + 4 + 4 compassos).

— Francesca⁶⁵

En compàs 2/4 i tonalitat de mi bemoll major, aquesta alegre dansa porta la indicació de metrònom de negra igual a 104. L'estructura és ternària A A B (A = a-b 4 + 4 compassos i B = c-c' 4 + 4). La A torna a ser una melodia anacrúsica molt *cantabile* que s'eleva per sobre d'un obstinat puntejat de negra amb punt i corxera a la manera de bordó de tònica (amb la base de l'acord i la 5a buida). La B, també anacrúsica, presenta primerament *c* en *forte*. Les dues mans en octaves paral·leles un cant més rítmic derivat dels arpegis. Posteriorment *c'* introdueix una petita variació de l'anterior en *piano* i *staccato*.

— Joana

Aquesta és l'única dansa del llibre en compàs 6/8. En tonalitat de sol major, porta la indicació de metrònom de negra amb punt igual a 112.

L'estructura és binària i contrasten força les dues parts: una melodia de caràcter viu i saltat en la A, amb dues frases anacrúsiques de 8 compassos sobre un bordó articulat de tònica i que juga, a la manera de les *blue notes*, amb petites in-

65. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Francesca, Llibre de les danses*, vol. 11, Ester Vela, piano <<https://youtube.com/gPEL0F9xqc8>> (consulta: 9 desembre 2018).

cursions a l'escala mixolídia amb el VII grau rebaixat. La B presenta dues frases tètiques de 6 compassos amb terceres a la mà dreta, un caràcter més arrelat a terra i *legato*. Alterna les harmonies de dominant i tònica, exclusivament.

*Cants nòmades*⁶⁶

Els considero una obra singular dins del catàleg de Narcisa Freixas, la més llarga de la producció per a piano, d'una durada d'uns 7 minuts i mig; la conformen sis peces contrastades que s'interpreten seguides. En una època en què les cultures orientals estaven de moda i l'exotisme omplia totes les arts, plàstiques i musicals, i es reflectia en novel·les, pintures, òperes, etc., el títol ens evoca imatges de camells al desert, oasis i odalisques. D'una dificultat mitjana-alta, demana un domini dels passatges d'octaves, del *legato* i l'expressivitat i una certa lleugeresa i agilitat de la mà esquerra, sobretot els obstinats de la sisena peça.

1. *Andantino* en la menor i compàs 3/4. Peça poètica i *cantabile*, una melodia serena que flueix sobre d'un obstinat que va evolucionant. Un esquema de *lied* binari, A-B, que es repeteix i amb una petita coda que enllaça directament amb 2.

2. Amb la indicació «més viu» i en compàs 6/8, també en la menor, aquesta segona peça és la més fragmentada de la *suite*; formalment correspon a un esquema poc usual: AABCDC. La A és una melodia àgil sobre un pedal amb l'arpeggi de tònica. La B, també en la menor però en compàs 3/4, té reminiscències de la primera de les peces, més lírica i evocativa. La C torna a canviar de caràcter, enèrgic a sobre un pedal molt rítmic a la manera de bordó articulat i de compàs 2/4. La D, encara en 2/4, modula al relatiu, do major, a sobre d'un ritme de sardana.

3. Breu fragment en sol major i compàs de 2/4, a sobre d'un pedal de tònica octavada, canta una melodia anacrúsica de caire prou català, que podria ben bé sonar interpretada per una tenora.

4. Aquest passatge intens en compàs 2/4 s'inicia en do menor i pianíssim i evoluciona a do major en un *crescendo* continuat que arriba a un gran clímax en octaves. Posteriorment, va decreixent fins a tornar a un pianíssim que es perd com allunyant-se.

5. Un interludi breu en do major, compàs 3/4, un altre cop sobre un bordó, en aquest cas de blanca amb punt, do-sol, la tònica i la quinta; es canta una tonada senzilla amb ritmes bàsics.

6. La darrera de les peces, molt rítmica, en la menor i compàs 2/4, presenta una única frase musical de 18 compassos que es repeteix incrementant la força; la segona vegada es presenta en octaves a la mà dreta, i la tercera decreix per a arribar a una coda que sorprenentment ens torna al to de do major per a acabar. L'esquerra repeteix un obstinat que recorda un tambor redoblant.

66. Narcisa Freixas, *Cants nòmades*, Ester Vela, piano <<https://youtube/RWMA0KYqM-s>> (consulta: 9 desembre 2018).

Tornavila

Peça eminentment popular i festiva que descriu una cercavila i tota la gent que l'acompanya.

La passa o cercavila s'acostuma a ballar la vetlla de la festa a la nit. Es com l'anunci de la festa. Ordinàriament la ballen homes sols y segueixen els carrers ballant. Se posen els fadrins a dos fileres sense donar-se les mans, y a mig punt canvien de posició: els de la dreta passen a l'esquerra, y al revers, y al fi del punt tornen a canviar-se.⁶⁷

En sol major i *tempo di marcia*, però està escrita en 2/4, com és costum en les cercaviles (un exemple seria la cançó popular *Quan venen els ous?*). La part A és una melodia anacrúsica que pren volada sortint de l'arpegi de tònica, mentre que les B destaquen per un toc de tambor de quatre semicorxeres repetides, que resolten en dos acords en corxeres que aturen i engeguen la marxa. És interessant l'ús que fa la compositora dels *ritardando* i els *a tempo*. Acaba amb un *perdendosi* fins a *pppp*, que descriu com s'allunyen els músics i el seguici. La durada és d'uns 2 minuts.

TAULA 7
Esquema formal de la Tornavila

<i>Frase</i>	A	B	B'	A	B	B'	A' coda
Nre. de compassos	15	16	15	15	16	15	15

FONT: Elaboració pròpia.

Dansa

Un breu aire folklòric de flabiol i tamborí, aquesta petita dansa, que el fill de la compositora va publicar com a part del llibre *Los pequeños caballeros del dragón*,⁶⁸ no figura al recull de l'homenatge citat anteriorment i pensem que podria formar part de les recreacions per a piano que resten inèdites i desaparegudes actualment, per la senzillesa tècnica que té.

En sol major, a sobre d'un pedal de tònica s'hi fa cantar una melodia lleugera que respecta la posició fixa dels cinc dits de la mà dreta (àmbit sol-re).

67. Vicens BOSCH, Pvre., «Balls antics del Pallars superior y inferior», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 140 (1906), p. 276.

68. Josep M. PETIT I FREIXAS, *Los pequeños caballeros del dragón o El sueño de un soldado de plomo*, Barcelona, Impresión Talleres Pereda i Grabado y Estampación de Música Boileau Bernasconi, 1939.

Tres sardanes

Aquestes sardanes totes tenen una versió editada per a piano i se n'ha conservat la versió manuscrita per a cobla als arxius de la Cobla dels Lluïsos de Taradell i de l'Agrupació Cultural Folklòrica de Barcelona. Malgrat que no ho podem saber del cert, la meua opinió és que les versions per a piano són una reducció posterior de les de cobla, sobretot s'aprecia en l'escriptura de *Dolça Catalunya*.

Flors de la terra i *A Sant Medí* es cantaven. La part de la lletra es va incloure en la publicació de la versió per a piano, no hi és a les partícules de cobla. La primera amb text de Dolors Monserdà i la segona anònima —possiblement de la mateixa compositora.

— A Sant Medí

És una bonica sardana, ballable per estructura, en tonalitat de mi bemoll major. Porta la dedicatòria al Foment de la Sardana de Barcelona.

Els curts, en 6/8, comencen amb una petita introducció de 4 compassos amb les dues mans en paral·lel. Les frases són anacrúsiques i prenen una certa volada, però majestuosa. Els llargs, que comencen al c. 39 amb el ritme característic de negra-2 corxeres, presenten una melodia emotiva, que a la versió per a cobla canta la tenora. Es guarneix amb els refilets amb semicorxeres a registre agut que imiten el flabiol.

Pianísticament, té una dificultat mitjana. És la més llarga de les sardanes, amb una durada de 6 minuts.

És una de les poques peces enregistrades que hi ha de Narcisa Freixas, al disc *Sardanes de Sant Cugat del Vallès*, de Cobla Sant Jordi.⁶⁹

— Flors de la terra

És de l'única de la qual coneixem la data d'estrena, el 1914. Es va interpretar primerament en versió per a orquestra. En tonalitat de fa major, dura uns 4'.

Amb una introducció de 7 compassos, com l'anterior, amb les dues mans en paral·lel, l'entrada dels curts porta la indicació «gai i lleuger», cosa que aconseguix amb un ritme molt saltat de corxera amb punt-semicorxera-corxera. L'acompanyament als curts presenta un obstinat sobre la tònica amb ritme negra-corxera.

Als llargs, en 2/4, que comencen al c. 40, la joiosa melodia és cantada pel cornetí I (actualment ho fa una trompeta) redoblat pels dos tibles. Després de la reexposició, al 6/8, presenta una modulació a la bemoll major, tonalitat amb què acaba la sardana.

69. Cobla Sant Jordi, *Sardanes de Sant Cugat del Vallès*, Audiovisuals de Sarrià, Barcelona, 1998.

FIGURA 15. Retall de *La Vanguardia* del dijous 11 de juny de 1914, p. 6.

No totes les crítiques eren sempre laudatòries; depenent de l'emissor canvia la percepció: «L'orquestra'ns donà a conèixer dues composicions de la senyora Narcisa Freixas bastant fluixetes. Aquestes dues composicions porten per títol «Decandiment» i «Flors de la terra», essent aquesta superior a aquella».⁷⁰

— Dolça Catalunya

En la bemoll major, dura uns 4'. Presenta una introducció de 9 compassos amb les dues mans a l'octava en paral·lel. Els curts porten la indicació «gai» i «lleuger» i és en aquesta sardana on s'aprecia més per l'escriptura que és una reducció de la versió de cobla, per la incomoditat als compassos 12, 16, 17 i 20 de fer cantar en el mateix registre superposant les dues mans una melodia secundària i l'acompanyament. Els llargs, molt expressius, els canta la tenora. Acaba amb un brillant «animat» en re bemoll major.

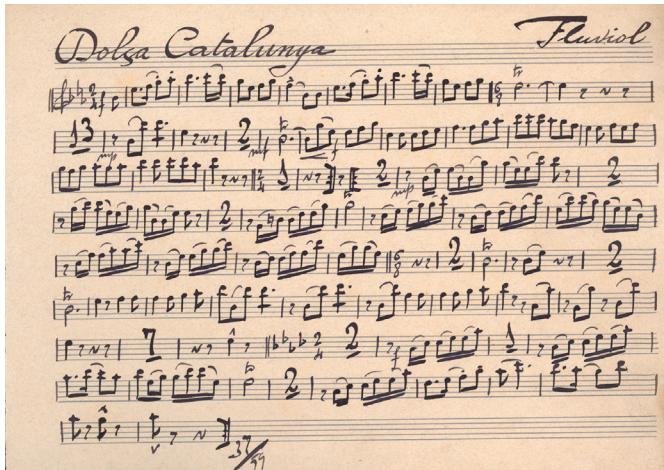

FIGURA 16. Particella del flabiol de la sardana *Dolça Catalunya*.

70. *L'Hereu*, 31 (2 juny 1914).

Alalà

Els *alalás* són uns cants *a cappella* considerats les formes més antigues i més característiques de la música tradicional gallega. «Interpretanse normalmente a capella».⁷¹ Aquest és una peça breu en compàs 3/4 i en forma de *lied* binari (AABB i una petita coda). Tonalment, està en sol major, malgrat que constantment juga amb el mode de sol menor. Dues melodies anacrúsiques sobre un bordó de sol; els tubs recorden l'aire de la gaita. La durada no arriba a 1 minut (44").

Tres Muñeiras

Sorpren que enmig d'una producció eminentment d'arrel catalana es trobin quatre peces provinents del folklore gallec. Sabem, per referències a diaris, que en una actuació, el cor de Cultura Musical Popular, dirigit per Narcisa Freixas, havia cantat una cançó popular gallega.⁷²

«Es sin duda alguna el más característico de los ritmos gallegos. Su compás característico es el 6/8, presentando una estructura de dos o más partes.»⁷³

— Muñeira 1⁷⁴

En sol major i compàs 6/8. Mentre que la mà dreta fa una melodia àgil i ondulada, l'esquerra fa un acompanyament a dues veus, i manté un bordó en el baix i un ritme saltat de negra-corxera a la part superior. En comú amb la segona *muñeira*, presenta un bordó de tònica que va lligat des del primer compàs al darrer, tal com seria l'efecte d'un *roncón*, el tub que es recolza sobre el muscle del gaiter i està afinat dues octaves per sota de la tònica del punter.⁷⁵ A l'efecte interpretatiu, el pianista haurà de decidir si respecta el lligat, amb la qual cosa només s'escoltarà una ressonància llunyana, o si repercuteix la nota, per a fer més present la sonoritat del baix.

TAULA 8
Esquema formal de la Muñeira 1

<i>Frase</i>	<i>intro</i>	<i>A/A</i>	<i>pont</i>	<i>B</i>	<i>C/C</i>	<i>D</i>	<i>coda</i>
Nre. de compassos	1	8 + 8	1	8	8 + 8	4 + 4	7

FONT: Elaboració pròpia.

71. <<http://www.edu.xunta.gal/centros/iesblancoamorculleredo/system/files/FOLKLORE+GALLEGO.pdf>> (consulta: 19 desembre 2018).

72. «Cultura Musical Popular. En el curset d'E. F.», *Feminal*, 107 (1916).

73. <<http://www.edu.xunta.gal/centros/iesblancoamorculleredo/system/files/FOLKLORE+GALLEGO.pdf>> (consulta: 19 desembre 2018).

74. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *Muñeira I*, Ester Vela, piano <<https://youtube/MbGS1sS84aI>> (consulta: 9 desembre 2018).

75. «Gaita gallega», a *Wikipedia*, <https://es.wikipedia.org/wiki/Gaita_gallega> (consulta: 4 gener 2019).

— Muñeira 2

En do major i compàs 6/8, és més breu que l'anterior, però més brillant pel que fa a la melodia, que en l'octava aguda (do₆) presenta una figuració molt ornamentada en semicorxeres. En aquest cas, la mà esquerra fa el bordó de tònica, com hem dit anteriorment, però la segona veu completa els acords articulant un ritme de negra amb punt, la qual cosa dona la sensació de ser una dansa més pausada. Formalment, és AAB i coda.

— Muñeira 3

Aquesta tercera *muñeira*, també en do major, té la peculiaritat que està escrita en compàs 2/4. Tècnicament, la mà dreta demana molta velocitat i agilitat per la figuració que combina els ritmes binaris amb ternaris: semicorxeres i tresets de semicorxeres. És la més llarga i virtuosística de totes tres. A la mà esquerra alterna el bordó a la 5a i a la fonamental de l'acord, amb ritmes bàsics de negra i corxera. Formalment, presenta un esquema similar al rondó. La D modula al relatiu, la menor.

OBRES PEDAGÒGIQUES: *PIANO INFANTIL I / PIANO INFANTIL II: LLIBRE DE NINES / RECREACIONS PER A PIANO*

Piano infantil I

Recull de vuit petites peces pensades per als primers cursos d'estudi de l'instrument. El va publicar per primer cop el 1918 l'Editorial Muntanola (malgrat que ja figura com «en premsa» l'any 1916 a la contratapa de les *Cançons amoroses*, editades per A. Boileau & Bernasconi). Va tenir una molt bona acollida de públic i crítica i es té constància d'un mínim de set edicions en vida de la compositora.

Es tracta d'una obra selecta amb pròleg de Santiago Rusiñol, una dedicatòria de Felip Pedrell, dibuixos de Pere Torné Esquius i poemes de Francesc Sitjà. El llibre es va traduir també al castellà i en aquest idioma es va publicar a *La victoria del corazón*, obra teatral del seu fill, Josep M. Petit i Freixas.

L'afany de Narcisa Freixas per crear un repertori que despertés l'interès i la imaginació dels infants la fa usar melodies de caire popular, amb rítmica senzilla i harmonies amb les funcions tonals bàsiques. L'expressivitat és important i les obres són descriptives de diferents àmbits, situacions i jocs del món de la infantesa, que ens il·lustren els preciosos poemes i dibuixos que les acompanyen. El referent immediat és l'*Album de la joventut op. 68*, de Robert Schumann (1810-1856), que ella tradueix i adapta a una època i cultura diferents.

Tècnicament, les mans estan usualment en posició fixa, amb algun desplaçament, però no restringeix l'ús de les tecles negres i, així, trobem tonalitats com mi major o la bemoll major que arriben fins a quatre alteracions. Tenen una durada total de 5' 40".

FIGURA 17. *Piano infantil*, 6a edició.

— Diu que una rosa

Cançó nostàlgica i dolça en 2/4 i tonalitat de la menor. La mà esquerra presenta obstinat de tònica amb la 5a sincopada i amb una *apoggiatura*, que demana una interpretació en *piano*. No perdre la idea de *moderato* i tranquil contenint aquesta síncopa és, en els primers cursos de piano, una de les dificultats de la peça. Com a curiositat, cal dir que el text que acompanya la partitura es pot cantar ben bé a sobre la melodia, que s'ha d'interpretar *ben legato* i expressivament.

— El soldat de plom

Petita marxa en mi bemoll major i compàs 2/4. L'inici recorda un toc de corneta militar i el final, *perdendosi*, evoca una desfilada de soldats que s'allunya. La part central B introdueix l'ús de les imitacions i a *d*, el moviment melòdic paral·lel a distància de tercers entre les dues mans.

TAULA 9
Esquema formal de El soldat de plom

Part	A	B	coda
Frase	a + a	b + b' + c + d	a
Nre. de compassos	6 + 6	5 + 4 + 4 + 5	6

FONT: Elaboració pròpia.

— El ratolí

Peça en compàs 3/4 i tonalitat de mi major. Amb indicació d'*allegro*, ens descriu un ratolí inquiet i, així, les dues mans es mouen ràpidament pel teclat en 6es paral·leles. Les mans estan en posició fixa. Requereix una bona articulació dels dits i una certa velocitat. La forma és binària AA', dues frases de 8 compassos.

— Una mica d'ombra

Aquesta devia ser una peça especial en el repertori de l'autora, ja que és la que el fill va triar per a posar com a mostra de manuscrit al llibre d'homenatge del 1928, potser perquè el text ens parla de la relació maternofilial, i com la sola presència de la mare fa passar les pors i ombres als fills.

Fragment de només 12 compassos, sobre el ritme d'una plàcida sardana. L'estructura es pot considerar unitària, amb tres subfrases a-b-b' de 4 compassos cadascuna.

En 2/4 i do major, les dues mans estan ben juntes a la clau de sol en posició fixa (a l'octava 3).

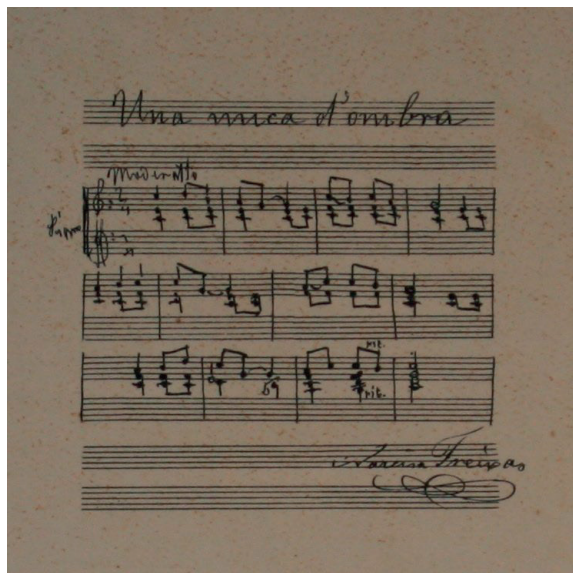

FIGURA 18. *Una mica d'ombra*, manuscrit signat per l'autora.

— La guardiola

En compàs 6/8, tonalitat de fa major i indicació de *vivace*. Aquesta és una peça extravertida, que comença amb una introducció com a toc d'atenció. Juga constantment amb les imitacions i preguntes-respostes que la mà esquerra contesta a la dreta. La forma és AA'B, amb una petita coda.

— La dansa⁷⁶

Ball pla en la bemoll major i compàs de 3/4. La mà esquerra fa un acompanyament d'acords placats, mentre que la dreta desenvolupa una cançó plàcida. En tres parts ABA, molt similars entre elles, la B modula a do menor.

— La son

Amb la indicació de *largo*, aquest fragment recitatiu i calmat fa cantar una melodia en la bemoll major i compàs 6/8, que es basa en petits motius de 2 compassos que es repeteixen com un ressò. La mà esquerra fa un acompanyament ondulat, com el d'un bressol amb un obstinat de tònica.

— L'ocell

En compàs 6/8 i tonalitat de la menor, és una melodia lleugera en el registre agut que passa com una exhalació. D'esquema binari, AB, la A reposa sobre un pedal de v grau, i usa l'escala melòdica, mentre que la B fa servir l'escala menor natural, combinada amb l'harmònica. La cadència final és autèntica suspensiva. Tècnicament, demana una certa agilitat a la dreta (dins d'un nivell elemental), però les mans resten principalment en posició fixa.

Llibre de nines, segona sèrie del Piano infantil

És un recull de sis petites peces pensades per als primers cursos al piano. Hi ha constància que, quan la compositora va morir sobtadament, se n'estava preparant l'edició.⁷⁷ Va restar inèdit, fins a la publicació pòstuma.⁷⁸

Aquesta obra, que conté un pròleg de Víctor Català (pseudònim de l'escriptora Caterina Albert i Paradís), traspuja l'amor de mare que ella va abocar en les seves dues filles mortes prematurament. Cadascuna de les peces, que fan referència a una nina, va acompanyada, igualment que el primer volum, de dibuixos de Pere Torné Esquius i poemes de Francesc Sitjà.

Tècnicament, les mans estan usualment en posició fixa, amb algun desplaçament, però no restringeix l'ús de les tecles negres i, així, trobem tonalitats com mi major, que arriben fins a quatre alteracions.

Les peces que conformen el *Llibre de nines* difereixen de la primera sèrie de piano infantil en el fet que no presenten pràcticament cap indicació de *tempo*, dinàmiques o agògica en general, només les notes i ritmes. Es poden deduir pel caràcter de les peces, que són altament poètiques. La durada total és de 4' 30".

76. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *La dansa, Piano infantil I*, Ester Vela, piano <<https://youtube/mPkeKGmY89c>> (consulta: 9 desembre 2018).

77. Figuren com «En premsa» a la 12a edició en castellà de les *Cançons infantils*, cap al 1920.

78. Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 151-170.

FIGURA 19. *Piano infantil II: Llibre de nines*, portada de l'edició de 2016.

— La nina rossa⁷⁹

En compàs 2/4 i tonalitat de do major, aquesta peça alegre i dinàmica té una dificultat superior a les del volum, per l'ús d'acords amb una certa extensió de la mà i salts amb desplaçaments ràpids. La part A és més rítmica i la B més suau, amb un caire molt popular.

TAULA 10
Esquema formal de La nina rossa

Part	A	B
Frase	a + a + b	c + c' + b'
Nre. de compassos	4 + 4 + 4	4 + 4 + 4

FONT: Elaboració pròpia.

— La nina maca⁸⁰

La peça més senzilla i dolça del llibre, una delicada melodia anacrúsica en do major sobre un acompanyament en «basso d'Alberti» amb la nota greu mantinguda. La forma és de *lied* ternari, ABA. Sorprenen que al final hi hagi un interval de 10a a la mà esquerra, considerant que les mans infantils no arriben a aquesta extensió.

79. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *La nina rossa*, Ester Vela, piano <<https://youtube/O44x1KhBUaY>> (consulta: 9 desembre 2018).

80. Es pot escoltar en aquest enllaç: Narcisa Freixas, *La nina maca*, Ester Vela, piano <https://youtube/xO7K_kaZ_Ro> (consulta: 9 desembre 2018).

— La nina que encara és petita

Íntima melodia en compàs 3/4 i tonalitat de mi major, recorda un minuet tranquil, tant pel caràcter com també per la forma: després d'un interludi breu més viu i en do major, que equivaldria al trio, reexposa amb un *da capo* al fi.

Un acompanyament molt bàsic a l'esquerra permet cantar la dreta, que està en posició fixa, menys la C, que té algun pas de polze.

TAULA 11
Esquema formal de La nina que encara és petita

Part	Minuet	Trio	Minuet (DC)
Frase	a + a' + b + a'	c + c'	a + a'
Nre. de compassos	4 + 4 + 4 + 4	4 + 4	4 + 4

FONT: Elaboració pròpia.

— La nina adormida

Un fragment molt cantabile en 6/8 i tonalitat de la major, rere la seva aparent senzillesa, amaga la dificultat de fer cantar la melodia, mentre que amb la mateixa mà es fa un acompanyament harmònic. Requereix un cert domini del *legato* i també del pedal. L'estructura formal és binària, A-A' i una petita *codetta*. L'inici de la melodia recorda ritmicament *El noi de la mare*.

FIGURA 20. *La nina que dansa*. Dibuix de P. Torné Esquiús i poema de F. Sitjà.
Josep M. PETIT I FREIXAS, «Narcisa Freixas. La seva obra», a *Obres de Narcisa Freixas*, 1928, p. 164.

— La nina que dansa

Com mostra el dibuix que l'acompanya, imita una melodia de capseta de música, en el registre agut —les dues mans en clau de sol. La forma és ternària, ABA. En compàs 2/4 i do major, la B, que modula a fa major, té un caràcter més decidit amb una melodia en terceres a sobre d'un bordó de tònica.

— La Pepa

La més llarga de les petites peces és una mena de galop saltat en mi major i compàs 6/8 i estructura ternària ABA'. La B modula a do major, però rítmicament és similar, corxera amb punt/semicorxera, i es va repetint durant tota la peça. Demana una certa agilitat i gràcia.

Recreacions per a piano

Dotze petites peces per a piano que actualment estan perdudes. Figuraven com a inèdites en la 12a edició en castellà de les *Cançons infantils* (amb data posterior a l'any 1918, en què publica el *Piano infantil*).

BIBLIOGRAFIA**LLIBRES**

- CAPMANY, Aureli. *La dansa a Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Barcino, 1953.
- Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*. Vol. 24. Barcelona: J. Espasa, 1924.
- GARCIA MOLSOA, Marta. *Narcisa Freixas (1859-1926): Biografia crítica*. Treball de recerca de 2n de batxillerat. Sabadell: 2002.
- IZARD I GRANADOS, Isabel. *Narcisa Freixas: dona, música i una sabadellenca oblidada*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 2001.
- Llibre de matrimoni*. Barcelona: Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, 1880.
- Llibres de naixements de 1881 a 1891*. Barcelona: Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.
- PETIT I FREIXAS, Josep M. «Narcisa Freixas. La seva obra». A: *Obres de Narcisa Freixas: Edició d'homenatge*. Barcelona: Henrich y Ca.: Arts Gràfiques, 1928, p. 11-19 i 486-508.
- *Los pequeños caballeros del dragón o El sueño de un soldado de plomo*. Barcelona: Impresión Talleres Pereda: Grabado y Estampación de Música Boileau Bernasconi, 1939.
- PUJOL, Francesc; AMADES, Joan. *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Vol. I: *Dansa*. Barcelona: Imprenta Elzeviriana: Llibreria Camí, 1936.
- SALLARÈS I CASTELLS, Joan. «Evocació de Narcisa Freixas, la fada musical dels infants». A: *Manuel Ribot i Serra. Narcisa Freixas i Cruells: Commemoració centenària de dos sabadellenca il·lustres*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1962.
- SEGURA, Isabel. *Els viatges de Clotilde Cerdà i Bosch*. Paterna: Tres i Quatre, 2013.

ARTICLES A REVISTES I DIARIS

- BOSCH, Pvre. Vicens. «Balls antics del Pallars superior y inferior». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* [en línia] [Barcelona], 140 (setembre 1906), p. 267-284. <https://ddd.uab.cat/pub/butcenexccat/butcenexccat_a1906m9v16n140.pdf> [Consulta: 31 desembre 2018].
- «Cultura Musical Popular. En el curset d'E. F.». *Feminal* [Barcelona], 107 (1916).
- «Doña Narcisa Freixas». *La Vanguardia* [Barcelona] (17 març 1917), p. 10.
- «El concierto del Orfeo Català». *La Vanguardia* [Barcelona] (17 desembre 1904), p. 4.
- «Espectáculos». *La Publicidad* [Barcelona] (25 abril 1879), p. 3.
- «Espectáculos». *La Publicidad* [Barcelona] (27 abril 1879), p. 3.
- «Esquela de Matilde Petit i Freixas». *La Publicidad* [Barcelona] (13 setembre 1898), p. 3.
- «Folklore gallego» [en línia]. <<https://www.edu.xunta.gal/centros/iesblancoamorculledero/system/files/FOLKLORE+GALLEGO.pdf>> [Consulta: 19 desembre 2018].
- FORNER QUIXAL, Rosa Maria; GONZÁLEZ MASIP, Albert. «Aportacions a la genealogia de la dansa tradicional catalana». *Revista d'Etnologia de Catalunya* [en línia], 41 (març 2016), p. 243-246. <<https://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/306740/396736>> [Consulta: 31 desembre 2018].
- «Gaita gallega». A: Wikipedia [en línia]. <https://es.wikipedia.org/wiki/Gaita_gallega> [Consulta: 4 gener 2019].
- GABRIEL FERNÁNDEZ, Narciso de. «Alfabetización, semialfabetización y analfabetismo en España (1860-1991)» [en línia]. *Revista Complutense de Educación* [Madrid: Servicio de Publicaciones. Universidad Complutense], 8, 1 (1997), p. 199-232. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=150211&orden=1&info=link>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- GARCIA MOLSOUSA, Marta. «Narcisa Freixas a La Garriga». *Quadern de les Idees, les Arts i les Lletres* [Sabadell], 171 (2009), p. 3-4.
- *Narcisa Freixas a La Garriga* [en línia]. <<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3024190.pdf>> [Consulta: 30 desembre 2018].
- L'Hereu*, 31 (2 juny 1914).
- HOTEL BLANCAFORT SPA TERMAL. «La nostra història» [en línia]. <<http://hotelblancafort.com/ca/nostra-historia>> [Consulta: 19 desembre 2018].
- «Les deixebles de Cultura Musical Popular». *Feminal* [Barcelona], 16 (27 febrer 1916).
- «Los reyes en Barcelona». *La Vanguardia* [Barcelona] (28 octubre 1908), p. 2.
- «Música y teatros». *La Vanguardia* [Barcelona] (15 octubre 1919), p. 18.
- «Música y teatros». *La Vanguardia* [Barcelona] (10 maig 1923), p. 18.
- «Narcisa Freixas». *L'Esquella de la Torratxa* [Barcelona], 2479 (23 desembre 1926), p. 851.
- «Necrológica». *La Vanguardia* [Barcelona] (7 juny 1958).
- NELKEN, Margarita. «La vida y las mujeres. La obra de doña Narcisa Freixas». *El Día* [Madrid] (17 març 1917).
- «El alma pura de Narcisa Freixas». *Blanco y Negro* [Madrid] (7 abril 1929), p. 95.
- «Notas locales». *La Vanguardia* [Barcelona] (4 juliol 1909), p. 2.
- «Notas locales». *La Vanguardia* [Barcelona] (27 setembre 1911), p. 2.
- «Orfeo Gracienc. Narcisa Freixas». *La Vanguardia* [Barcelona] (29 maig 1923), p. 12.
- La Publicidad* [Barcelona] (9 març 1890).

- «Regalo a las Sras. Abonadas». *La Bordadora* [Barcelona] (25 febrer 1879).
La Renaixença - Diari de Catalunya [Barcelona] (15 setembre 1897).
 «Repartiment de premis». *Revista Musical Catalana* [Barcelona], 18 (juny 1905), p. 118-121.
- RUBIO I LARRAMONA, Carme. «Narcisa Freixas, compositora i pedagoga». *Serra d'Or* [Barcelona], 494 (2001).
- SIMÓ BACH, Ricard. «Narcisa Freixas i Cruells, pedagoga i compositora». *Revista Quadern* [Sabadell], 16 (1980), p. 134.
- SUBIRANA, Lluís. «Evocació de Narcisa Freixas». *Quadern de les Idees, les Arts i les Lletres* [Sabadell], 172 (2009), p. 33-34.
- «Teatro para niños». *La Vanguardia* [Barcelona] (14 març 1910), p. 6.
- USTRELL, Ricard. «Semblança de Maria Magda Petit, néta de Narcisa Freixas». *Quadern de les Idees, les Arts i les Lletres* [Sabadell], 171 (2009), p. 6-9.
- La Vanguardia* [Barcelona] (11 maig 1906), p. 5; (29 setembre 1906), p. 4; (12 juny 1907), p. 5; (20 juny 1907), p. 5; (17 novembre 1907), p. 5.
- «Xim-xim, nyigo-nyigo». *¡Cu-Cut!*, 422 (23 juny 1910).

PARTITURES

- FREIXAS, Narcisa. «Ballet de Rodamón». *Feminal* [Barcelona], 9 (29 desembre 1907).
- «Bressolant». *Feminal* [Barcelona], 1 (28 abril 1907).
- *Cançons catalanes* [en línia]. Barcelona, 1908? <<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000146268&page=1>> [Consulta: 10 desembre 2018].
- *Cançons d'infants. Primera sèrie*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1980.
- «Cantiret de vidre, corrandà». *Or i Grana* [Barcelona], 7 (17 novembre 1906), p. 104-105.
- «Dolorosa». *La Tralla: Setmanari Satíric* [Barcelona], 152 (15 gener 1907), p. 8.
- *Llibre de les danses*. Vol. 3. Barcelona: Boileau, 2016.
- «Marxa triomfal». *Canciones infantiles, 1a serie*. 12a ed. Barcelona (sense data, 1920?), p. 30.
- «Melangia». *Feminal* [Barcelona], 116 (31 desembre 1916).
- «Non-non». *La Bordadora* [Barcelona] (25 febrer 1879).
- *Obres de Narcisa Freixas: Edició d'homenatge*. Barcelona: Henrich y Ca.: Arts Gràfiques, 1928.
- *Peces característiques*. Vol. 4. Barcelona: Boileau, 2016.
- *Piano infantil, petites recreacions per infants*. 6a ed. Barcelona: Henrich y Ca.: Arts Gràfiques, 1920?
- *Piano infantil I*. Vol. 1. Barcelona: Boileau, 2016.
- *Piano infantil II: Llibre de nines*. Vol. 2 i vol. 4. Barcelona: Boileau, 2016.
- SAXIERF, Asicran. «Corpus». *Álbum de la Ilustración Musical*, 57 (30 maig 1890).

VÍDEOS

- FREIXAS, Narcisa. *Cants nòmades* [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/RWMA0KYqM-s>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Els caminants. Llibre de les danses*. Vol. 4 [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/e0XZzCDBeE4>> [Consulta: 9 desembre 2018].

- *Corpus* [en línia]. Adrià Perea, piano <<https://youtube/GJV4RP9E3p4>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *La dansa. Piano infantil I* [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/mPkeKGmY89c>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Elegia* [en línia]. Rubén Godina, piano <<https://youtube/mABUCOhVGiU>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Elionor. Llibre de les danses*. Vol. 5 [en línia]. Joan Vicente, piano <https://youtube/24p8IzrNm_s> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Francesca. Llibre de les danses*. Vol. 11 [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/gPEL0F9xqc8>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Muñeira I* [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/MbGS1sS84aI>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *La nina maca* [en línia]. Ester Vela, piano <https://youtube/xO7K_kaZ_Ro> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *La nina rossa* [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/O44x1KhBUaY>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Non-non* [en línia]. Ester Vela, piano <<https://youtube/8MZPaIBWi7M>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- *Vals lent* [en línia]. Eva García, piano <<https://youtube/q29BFZ-GaYI>> [Consulta: 9 desembre 2018].

WEBS

- Arxiu Fotogràfic de Barcelona [en línia]. <http://w151.bcn.cat/opac/doc?q=Narcisa+Freixas+i+Cruells&start=0&rows=1&sort=msstored_fld81%20asc&fq=mssearch_doctype&fv=*&fq=media&fv=*> [Consulta: 9 desembre 2018].
- Carta a Enric Prat de la Riba*. Arxiu Nacional de Catalunya, FONS ANC1-137 / Enric Prat de la Riba [en línia]. <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/imatge100x100.do?reqCode=view&posIm=0&totalIm=1&pageIm=1&primera=1&codiUnitat=4471515&tipusUnitat=0&codiImatge=1177373&nomImatge=4471515_700860_0001.jpg> [Consulta: 10 desembre 2018].
- Catàleg en línia de l'Arxiu Municipal de Barcelona. *Matrimonis. 1880. Índexs A-Z* [en línia]. <http://w151.bcn.cat/opac/doc?q=MATRIMONIS&start=96&rows=1&sort=msstored_fld81%20asc,msstored_title%20asc&fq=mssearch_doctype&fv=*&fq=media&fv=*> [Consulta: 9 desembre 2018].
- Narcisa Freixas 160 anys* [en línia]. <<http://xtec.gencat.cat/ca/centres/celebracions/2019/narcisa-freixas-160-anys/>> [Consulta: 9 desembre 2018].
- Narcisa Freixas, compositora i pedagoga* [en línia]. <<https://sites.google.com/site/narcisafreixas1859/inici>> [Consulta: 9 desembre 2018].